

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

О. В. Капліна*

КОЛІЗІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Сучасне законодавство — складне, багатогалузеве, ієрархічне утворення, в якому, на жаль є різночитання і нестиківки, паралелізми і неузгодженості, прогалини або надмірності, конфліктуючі або конкуруючі норми та інститути і т. ін. У зв'язку з цим правозастосовна практика досить часто опиняється перед ситуацією, коли один об'єкт регулювання підпадає під дію декількох норм, що породжує таким чином насущну потребу у вирішенні виниклої між ними колізії. Щоб усунути таку антиномію, потрібні високий професіоналізм суб'єкта, що тлумачить і застосовує норму права, точний аналіз ситуації, що склалася, і, нарешті, знаходження єдино можливого законного способу її вирішення.

За останній час у роботах учених С. С. Алексеєва, М. В. Буроменського, М. О. Власенка, Л. В. Іногамової-Хегай, В. В. Лазарева, І. І. Лукашука, М. М. Марченка, М. Г. Матузова, З. О. Незнамової, М. І. Панова, А. С. Піголкіна, С. П. Погребняка, П. М. Рабіновича, В. М. Сирих, Ю. О. Тихомирова, Ю. М. Тодики, М. В. Цвіка, О. Ф. Черданцева та інших вже накопичений певний науковий матеріал, що містить теоретичні положення і конкретні рекомендації, які стосуються юридичних колізій та способів їх подолання і усунення. Проте ступінь розкриття теми і коло її наукових джерел не можна визнати достатніми відповідним потребам сучасної практики.

В юридичній літературі дотепер відсутній єдиний понятійний апарат, не розроблений уніфікований механізм вирішення колізій норм права, практично не розглядалася роль правових позицій судових органів у подоланні колізій правових норм, при формулюванні способів вирішення колізій норм права не враховувалися нові прогресивні надбання політико-правової думки, покликані забезпечити гуманістичний розвиток суспільства – верховенство права (ст. 8 Конституції України), пріоритет прав і законних інтересів особи в державі (ст. 3 Конституції України).

Метою статті є визначення поняття колізій, що виникають у кримінально-процесуальному законодавстві, характеристика їх видів, а також розробка на основі аналізу сучасних досягнень правової науки конкретних практичних рекомендацій, спрямованих на їх подолання і усунення.

© Капліна О. В., 2007

* доцент кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

Термін “колізія” у перекладі з латинської означає зіткнення протилежних поглядів, бажань, зацікавлень¹.

Можна виділити певні ознаки, властиві колізіям норм кримінально-процесуального права: 1) вони є джерелом суперечності або розбіжності у регулюванні одного і того ж питання (причому розбіжність і суперечність поняття не тотожні); 2) мають формальний характер; 3) виникають лише у тому випадку, коли одне суспільне відношення регулюється декількома нормами права; 4) виникають між нормами внутрішнього національного законодавства, що є джерелом кримінально-процесуального права (при виникненні суперечності між нормами інших держав і національним законодавством йдеться про колізії законодавств різних держав і механізм їх подолання інший); 5) створюють труднощі для правозастосовної практики; 6) при їх подоланні колізійна ситуація не перестає існувати; 7) усунути їх можна тільки внесенням змін і доповнень у законодавство.

У теорії права традиційно розрізняють такі види колізії норм права: темпоральні (часові, хронологічні), просторові, ієрархічні (субординаційні), змістовні².

Темпоральні колізії мають місце в тому випадку, коли одне питання регулюють норми, що діють у різних часових межах. Вони можуть виникнути в результаті видання у різний час з одного і того ж питання двох і більше норм, що містять різні правові розпорядження. Проілюструвати сказане можна на такому прикладі. Закон України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду”³ передбачає підстави і порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянину, у разі його реабілітації. Причому законодавець дотримується принципу повноти відшкодуваної шкоди, оскільки ч. 2 ст. 1 закріплює, що шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадовців органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Проте ч. 4 ст. 1176 Цивільного кодексу України (що набув чинності 1 січня 2004 року)⁴ доповнює вищенаведені загальні положення закону, зазначаючи, що фізична особа, яка в процесі дізнання, досудового слідства або судового розгляду шляхом самообмови перешкоджала з’ясуванню істини і цим сприяла незаконному засудженню, незаконному притягненню до кримінальної відповідальності, незаконному застосуванню як запобіжного заходу тримання під вартою або підписки про невиїзд, незаконному затриманню, не має права на відшкодування шкоди.

Просторові (територіальні) колізії виникають, коли правовідносини, права, обов’язки учасників цих відносин по-різному регулюються на різних територіях однієї держави або на території різних держав. Україна є складною унітарною державою, проте відповідно до Конституції України її державний устрій ґрунтується на принципах єдності і цілісності державної території, а правова система будується на принципі верховенства права, що перебуває у діалектичній єдності з принципом верховенства закону. Причому Конституція України має найвищу юридичну силу,

¹ Див.: Словник іншомовних слів. — К.: «Довіра», 2000. — С. 535.

² Див.: Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Проблемы теории государства и права: Учебник. — М.: Эксмо, 2005. — С. 539-540; Загальна теорія держави і права / За заг. ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2002. — С. 316; *Иногамова-Хегай Л. В.* Конкуренция уголовно-правовых норм при квалификации преступлений. — М.: ИНФРА-М, 2002. — С. 11-12; *Морозова Л. А.* Теория государства и права. — М.: Юристъ, 2004. — С. 292-293; *Погребняк С. П.* Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2001. — С. 4 та ін.

³ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. // ВВР. — 1995. — № 1. — Ст. 1.

⁴ ВВР. — 2003. — № 40-44. — Ст. 356.

а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства (ст.ст. 2, 8, 9 Конституції України). Таким чином, оскільки основним джерелом кримінально-процесуального права є закон, а єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України (ст. 75 Конституції України), між нормами кримінально-процесуального законодавства нашої держави не можуть виникати просторові колізії.

Ієрархічна колізія є неузгодженістю норм різної юридичної сили. Ці колізії виникають, коли на регулювання конкретного суспільного відношення одночасно претендують норми, що знаходяться на різному рівні в ієрархічній (вертикальній) структурі законодавства.

Змістовні колізії виникають між загальними і спеціальними нормами права. Вказана колізія виникає в одному просторі і в один і той же час між нормами однакової юридичної сили. Але відмінність між ними полягає в об'ємі регулювання. Загальна норма покликана регулювати суспільні відносини в цілому, а спеціальні норми — підвид або частину цих відносин. Спеціальна норма робить вилучення окремих обставин з дії загальної норми.

Як приклад можна навести колізію двох статей проекту Кримінально-процесуального кодексу України⁵. Зокрема, відповідно до ч. 5 ст. 270 "Обшук" проекту при провадженні обшуку в невідкладних випадках без постанови слідчого судді протягом доби з моменту його проведення слідчий зобов'язаний направити копію протоколу обшуку слідчому судді та прокурору. Ст. 242 Проекту "Судовий порядок отримання дозволу на провадження слідчих дій" встановлює дещо інший алгоритм дій слідчого при провадженні обшуку в даному випадку: слідчий протягом 24 годин з моменту початку виконання слідчої дії повідомляє про її проведення суд і прокурора, одночасно направляючи для перевірки законності рішення копії постанови про проведення обшуку та протокол про його виконання.

Крім того, в юридичній літературі залежно від причин виникнення і ролі в правовій системі запропоновано класифікувати колізії норм права на *позитивні* і *негативні* (або закономірні і аномальні)⁶; залежно від ступеня складності — на *прості* і *складні*⁷; залежно від форми вираження норм, що стикаються, — колізії норм права, які містяться в одному нормативно-правовому документі і в різних джерелах права⁸, а також колізії між нормами однієї галузі права і декількох галузей⁹ (внутрішні і міжгалузеві колізії). На наш погляд, на основі останнього класифікаційного критерію цей перелік повинен бути доповнений. Враховуючи особливий взаємозв'язок кримінально-правових і кримінально-процесуальних відносин, доцільно виділення колізій, що виникають між кримінально-правовими і кримінально-процесуальними нормами (колізії матеріального і процесуального законів), а також колізії, що виникають між нормами, що містяться в

⁵ Кримінально-процесуальний кодекс України: проект Закону України за № 52 від 25.05.2006 р., внесений народними депутатами Мойсиком В. Р., Бандуркою О. М., Вернидубовим І. В., Гавришем С. Б., Маркуш М. А., Проект від 18.11.2005 р. // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=27404&pf35401=90378.

⁶ Див.: Лаврентьев А. Р. Коллизии института юридической ответственности в России: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Нижний Новгород, 1999. — С. 4.

⁷ Див.: Власенко Н. А. Проблемы точности выражения формы права (лингвологический анализ): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.01. — Екатеринбург: Урал. гос. юрид. акад., 1997. — С. 52; Погребняк С. П. Вказ. праця. — С. 8.

⁸ Див.: Щелокаева Т. А. Юридические коллизии и коллизионные нормы: понятие, виды // Правоведение. — 2003. — № 6. — С. 148-149.

⁹ Див.: Незнамова З. А. Коллизии в уголовном праве. — Екатеринбург, 1994.

міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими нормами чинного національного кримінально-процесуального законодавства.

Позитивна колізія — це зіткнення норм права, які регулюють один вид суспільних відносин з різним ступенем деталізації.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 106 КПК України про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання негайно повідомляє одного з його родичів. Деталізує строк такого повідомлення ч. 5 ст. 5 Закону України “Про міліцію”¹⁰, в якому передбачено, що таке повідомлення повинно відбутися негайно, проте не пізніше ніж через 2 години після затримання.

Негативна колізія — це зіткнення норм права, одна з яких виникає в правовій системі внаслідок порушення правил законодавчої техніки. Такі колізії є дефектом у правовій системі, перешкоджають ефективному правовому регулюванню. Зокрема, ст. 37 Закону України “Про прокуратуру”¹¹ передбачає право внесення апеляційного, касаційного і окремого подання на вироки, рішення, ухвали і постанови судів прокурору і його заступнику незалежно від їх участі в розгляді справи в суді першої інстанції. Пункт 8 ч. 1 ст. 348 КПК України інакше регулює це питання: право подати апеляцію мають лише прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок.

Просте “зіткнення” норм права має місце, коли виникла або темпоральна, або ієрархічна, або змістовна колізія. У разі виникнення колізійного складу, тобто коли має місце декілька видів колізій між нормами, правозастосовники говорять про складну колізію.

Колізії правових норм можна подолати і усунути. Усунення колізій є прерогативою законодавця і вимагає динамічних способів (скасування однієї з колізійних норм, внесення змін і доповнень до нормативно-правового акта і т. п.). Проте правозастосовник не завжди може дозволити собі відкласти застосування норми права до моменту зміни законодавства, оскільки ситуацію, що виникла, йому необхідно вирішити негайно. Тому наукою та правозастосовною практикою вироблені певні способи подолання колізій — застосування колізійних норм, застосування правоположень і тлумачення закону.

Колізійні норми — це нормативні розпорядження, що закріплюють правила вибору потрібної норми з декількох, які по-різному регулюють одне і те ж відношення.

Ми не можемо погодитися з думкою Т. Щелокаєвої, яка вважає, що коли правозастосовник, вирішуючи юридичну справу, долає колізію, то він здійснює діяльність, врегульовану правовими нормами і завжди повинен послатися на норму права, на основі якої він робить вибір¹². На жаль, тривалий час проблема вирішення колізій у нашому законодавстві якщо і ставилася в наукових роботах, то практично не розв'язувалася на законодавчому рівні. Жодна з галузей вітчизняного права не може претендувати на вичерпне закріплення алгоритму подолання конфліктів, що виникають між нормами права. У галузевих юридичних науках не завжди можна послатися на відповідну норму права, яка вирішує зіткнення, що виникло, а правозастосовники використовують схеми загальної теорії права або окремі колізійні норми.

Не будь-яку виникаючу колізію норм кримінально-процесуального права можна вирішити за допомогою колізійних норм, що зв'язано з поліваріантність

¹⁰ ВВР. — 1991. — № 4. — Ст. 20.

¹¹ ВВР. — 1991. — № 53. — Ст. 793.

¹² Див.: Щелокаєва Т. А. Указ. работа. — С. 151.

колізійних ситуацій і відсутністю в законі вичерпного правового інструментарію, спрямованого на їх вирішення.

У таких ситуаціях на допомогу правозастосовнику приходять положення, розроблені загальною теорією права, причому в юридичній літературі їх називають способами тлумачення¹³, правилами¹⁴, принципами¹⁵, юридичними пріоритетами¹⁶. Незважаючи на відмінності в назвах, йдеться про типові положення, сформульовані ще римськими юристами і вживані впродовж вже багатьох сторіч.

Послідовною і логічно обґрунтованою у зв'язку з цим здається точка зору тих вчених, які вважають, що вказані загальні правила (принципи, способи тлумачення) через типовість вирішення на їх основі проблемних ситуацій при застосуванні юридичних норм реально набувають рис правоположень¹⁷.

Правоположення — це ще не норми права. Вони не мають ознак норм права, позбавлені чіткої визначеності, не закріплені формально. Проте вони вже виходять за межі правосвідомості і зовні об'єктивуються в правозастосовних актах. С. С. Алексєєв характеризує правоположення як “згустки” правосвідомості, що об'єктивуються як специфічні правові явища, що перебувають на межі правосвідомості і норм¹⁸. Інакше кажучи, право положення — це норми, що формуються, і виступають як типові рішення при застосуванні права. Вони не лише накреслюють лінії вирішення конкретних ситуацій, але є формою практики, безпосередньо направляючи практичну діяльність юрисдикційних органів, судову практику. Всі вказані риси притаманні колізійним правилам (принципам), тому правильніше було б говорити про них як про правоположення.

До їх числа належать корелюючі видам колізій способи їх вирішення: ієрархічний, темпоральний і змістовний.

Суть ієрархічного способу полягає у тому, що в разі колізії норм, виданих різними органами, підлягає застосуванню акт, що має вищу юридичну силу, тобто за основу береться вертикальна ієрархія джерел кримінально-процесуального права (норма більшої юридичної сили скасовує дію інших норм).

Ієрархія нормативних актів — це один з основних, важливих, центральних елементів правової системи будь-якої держави. Ієрархічний зв'язок означає, що нормативно-правові акти посідають у структурному ряду певне місце і не можуть містити норм, що суперечать вищим актам. Ієрархічна структура системи законодавства визначається юридичною силою нормативних актів. Юридична ж сила, у свою чергу, визначається місцем, яке займає орган, що діє у механізмі держави. Ієрархія органів державної влади визначає також ієрархічний зв'язок прийнятих ними в межах своєї компетенції нормативних актів, що в свою чергу передбачає підпорядкування (несуперечність, узгодженість) ієрархічно нижчих норм вищим¹⁹.

¹³ Див.: Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учебник. — 2-е изд. — М.: Омега-Л, 2005. — С. 529.

¹⁴ Див.: Кудрявцев В. И. Теоретические основы квалификации преступлений. — М., 1963. — С. 251; Матузов Н. И. Коллизии в праве. Причины, виды и способы разрешения // Правоведение. — 2000. — № 5. — С. 240; Черданцев А. Ф. Толкование права и договора. — М.: Юнити-Дана, 2003. — С. 45.

¹⁵ Див.: Власенко Н. А. Логико-структурные дефекты системы советского права // Правоведение. — 1991 — № 3. — С. 23; Иногамова-Хегай Л. В. Указ. работа. — С. 16; Концепция стабильности закона. — М.: Проспект, 2000. — С. 69; Тилле А. А. Время, пространство, закон. — М.: Юр. лит., 1965. — С. 196-201.

¹⁶ Див.: Морозова Л. А. Теория государства и права. — М.: Юристъ, 2004. — С. 293.

¹⁷ Див.: Незнамова З. А. Коллизии в уголовном праве: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. — Екатеринбург, 1995. — С. 83-84; Погребняк С. П. Вказ. праця. — С. 165-166.

¹⁸ Див.: Алексєєв С. С. Проблемы теории права: Курс лекций в двух томах. — Свердловск, 1973. — Т. 2. — С. 93-94.

¹⁹ Див.: Самощенко С. И. Иерархия и основные подразделения нормативных актов социалистического государства // Ученые записки ВНИИ СЗ. — М., 1968. — Вып. 15. — С. 4; Законодательная техника: Науч.-практ. пособие / Отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М.: Городец, 2000. — С. 165; Черданцев А. Ф. Системообразующие связи права // Советское государство и право. — 1974. — № 8. — С. 12, 23.

Питання ієрархічної структури законодавства були достатньо детально досліджені в радянській юридичній науці. Успадкувавши традиції і досягнення минулого, сучасні вчені-правознавці з урахуванням нових реалій дають такий вертикальний зріз законодавства України: 1) Конституція України; 2) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 3) закони України; 4) нормативні постанови Верховної Ради України; 5) укази Президента України; 6) постанови Кабінету Міністрів України; 7) нормативні акти органів виконавчої влади; 8) нормативні акти місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, організацій і підприємств²⁰.

Саме на основі вказаної ієрархічної структури нормативних актів необхідно вирішувати ієрархічні колізії, що виникають.

Два наступні правила вирішення колізій ґрунтуються на так званій горизонтальній ієрархії правових норм, яка дає відповідь на питання щодо відносного пріоритету норм, що перебувають на одному і тому ж ступені вертикальної ієрархії.

Темпоральний (хронологічний) вид вирішення колізій. У разі виникнення суперечності між нормами, прийнятими одним органом у різний час з одного і того ж питання, застосовується норма акта, прийнятого пізніше (пізніше виданий закон скасовує попередній у всьому, в чому він з ним розходиться). Відомий ще римському праву цей принцип покликаний вирішувати колізії між нормами всіх галузей законодавства і у всіх випадках конфлікту старого і нового законів²¹.

Подолання темпоральних колізій неможливе без урахування положень, що характеризують дію закону в часі і зокрема таких показників: а) моменту набуття актом чинності, тобто початку його дії; б) напряму темпоральної дії нормативного акта, тобто його дії стосовно фактів, що виникли вже після набуття ним чинності (так званих нових фактів), а також тих, що виникли ще до цього (так званих старих фактів), і тривають після набуття актом чинності; в) моменту (а також підстави та порядку) зупинення дії нормативного акта; г) моменту (а також підстави та порядку) припинення (скасування) дії нормативного акта²².

Якщо має місце *змістовна* колізія між загальною і спеціальною нормою, що містяться в актах одного або різного рівня, то застосовується спеціальна норма (спеціальна (виняткова) норма скасовує дію норми загальної). Цей принцип римські юристи називали принципом верховенства спеціальних норм. Спеціальна норма — це державне розпорядження, що є результатом правової спеціалізації, яка встановлюється з метою конкретизації і деталізації, врахування своєрідності і особливостей будь-якого виду (підвиду) суспільних відносин, рід яких регулюється загальною правовою нормою²³.

²⁰ Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») // ОВУ. — 1998. — № 32. — Ст. 1209; *Тодыка Ю. Н.* Конституция Украины: проблемы теории и практики. — Х.: Факт, 2000. — С. 234-235; *Буроменський М. В.* Застосування міжнародно-правових норм щодо права людини у внутрішньому правопорядку України // Вісник Академії правових наук України. — 1999. — №1. — С. 90; *Погребняк С. П.* Вказ. праця. — С. 91; *Дроздов О. М.* Джерела кримінально-процесуального права України: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. — Х., 2004. — С. 20-37.

²¹ Див.: *Незнамова З. А.* Коллизии в уголовном праве: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. — Екатеринбург, 1995. — С. 99.

²² Див.: *Рабинович П. М.* Дія нормативно-правового акта // Юридична енциклопедія: В 6-ти томах / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: Укр. енцикл. — Т. 2: Д-й — С. 214-215.

²³ Див.: *Сенякин И. Н.* Специальные нормы советского права. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. — С. 51.

Якщо проста колізія вирішується за допомогою розглянутих правоположень, то набагато складнішою для правозастосовників виглядає проблема вирішення колізійного складу (складної колізії). Наприклад, у разі пізнішого ухвалення загальної правової норми, що охоплює своїм регулюванням відносини, регламентовані вже чинними спеціальними розпорядженнями. У такій ситуації перед правозастосовником виникає дилема: якому правоположенню віддати перевагу при вирішенні колізії. З одного боку, діє темпоральний принцип, через який подальший закон з того ж питання скасовує дію попереднього. Але водночас загальновідомо, що спеціальний закон скасовує дію загального (змістовний принцип). Одночасно застосувати два вказаних правоположення неможливо. Тому повинно йтися про наявність винятку із загального темпорального принципу. Його існування можна пояснити тим, що в цьому разі законодавець зобов'язаний виходити з інтересів збереження системи права, з необхідності стабільного регулювання суспільних відносин²⁴. Таким чином, при вирішенні подібного колізійного складу пріоритет повинен віддаватися спеціальному розпорядженню, тобто необхідно керуватися змістовним принципом: пізніший загальний закон не скасовує більш ранній спеціальний (*lex posterior generalis non derogate legi priori speciali*).

Складна колізія може виникнути також коли загальна і спеціальна норми містяться в нормативних актах, що знаходяться на різних рівнях ієрархії системи законодавства (за вертикаллю), провокуючи таким чином виникнення ієрархічної і змістовної колізії. Алгоритм міркування з приводу подолання таких колізій може бути наступним: якщо розпорядження, що міститься в акті, який має меншу юридичну силу, є винятковим, то відповідно до змістовного колізійного правоположення застосовується саме воно. Якщо ж ця норма права покликана лише розвивати і конкретизувати положення, що містяться в акті вищої юридичної сили, то відповідно до ієрархічного способу вирішення колізій повинна застосовуватися норма вищої юридичної сили.

Розгляд питання про вирішення складних колізій буде неповним, якщо не вказати на можливість виникнення одночасно ієрархічної, змістовної і темпоральної колізій. У такому разі темпоральне правило не має пріоритету над ієрархічним та змістовним і для подолання колізії повинен застосовуватися вищезгаданий спосіб.

Разом із тим розглянуті колізійні правоположення через відсутність їх формальної визначеності часто не сприймаються правозастосовниками як загальнообов'язкові, що породжує пропозиції на адресу Верховного Суду в межах своєї компетенції дати їх тлумачення²⁵, або пропозиції по створенню так званого Колізійного Суду²⁶. Проте з погляду правозастосовника дуже важливо, щоб певний механізм, що містить у собі алгоритм подолання антиномії, був створений на законодавчому рівні, оскільки в країнах романо-германської системи права аргументування своєї позиції, що спирається на доктрину теорії права, не завжди знаходить підтримку і схвалення серед правозастосовників. Звідси цілком виправданими є пропозиції правознавців перетворити правоположення, що є прообразами норм, на норми права, надати їм формально визначеного характеру. Цим шляхом пішли законодавці Білорусі, Казахстану, Узбекистану, прийнявши

²⁴ Див.: Власенко Н. А. Коллизионные нормы в советском праве. — Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1984. — С. 93. Див. також: Погребняк С. П. Вказ. праця. — С. 123-124.

²⁵ Див.: Иногамова-Хейл Л. В. Конкуренция уголовно-правовых норм при квалификации преступлений: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2002. — С. 25.

²⁶ Див.: Кривенко О., Суслин А. Коллизионный суд — система обратной связи в плоскости «законодатель — правопользователь» (опыт системного анализа) // Уголовное право. — 2005. — № 5. — С. 118-121.

закони “Про нормативні правові акти”²⁷, в яких, крім міжгалузевих норм про вирішення колізій, що виникли, законодавчо закріплено цілий ряд положень, необхідних, зокрема, для вирішення дисонансу норм права.

Закріплення розглянутих правоположень у законі дозволило б точно визначити правила вибору потрібної норми, аргументувати правозастосовнику свою позицію у відповідному акті застосування права.

Враховуючи динамізм сучасних перетворень, вважаємо за необхідне звернути увагу на два положення, якими також слід керуватися при вирішенні колізій. По-перше, це закріплений в Конституції України принцип верховенства права, а також, крім розглянутих вище, ми пропонуємо ще одне правоположення, яке, на нашу думку, повинно одержати визнання в науці і юридичній практиці. Воно повинно відображати горизонтальну ієрархію в системі нормативно-правових актів і стисло сформулювати його можна як “пріоритет кодифікованого акта” або “пріоритет галузевого кодифікованого акта”. Суть його полягає у тому, що відповідно до ст. 3 КПК України провадження по кримінальних справах на території України здійснюється виключно за правилами цього Кодексу. Особливе місце КПК України серед інших законів, що є джерелами кримінально-процесуального права, полягає у гарантії єдності галузі права, що дозволить уникнути виникнення суперечностей між ним та іншими актами, вирішити наукові суперечки щодо галузевої приналежності цілого ряду кримінально-процесуальних інститутів.

Саме КПК України є гарантією реалізації державної політики у сфері кримінального судочинства. Практика надання особливої сили кодифікованим законам, що становлять ядро галузей права, останнім часом знаходить підтримку як у науці, так і в законотворчості. Прикладом можуть бути нові кодифіковані акти, прийняті останнім часом (Цивільний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Цивільний процесуальний кодекс України)²⁸.

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступний висновок. Явища колізійності відображають труднощі процесу реформування судово-правової системи, що відбувається нині, призводять до деформації чинної системи права, її девальвації, ведуть до плюралізму тлумачення правових норм, що зрештою негативно відбивається на правозастосовній практиці. Основними способами подолання колізії є видання колізійних норм, застосування правоположень і тлумачення норм права. Перевага колізійних норм у країнах романо-германської системи права вимагає надання нормативного характеру правоположенням, спрямованим на розв’язання колізій. Крім ієрархічного, темпорального, змістовного способів при вирішенні колізій норм права обов’язково необхідно враховувати закріплений у Конституції України принцип верховенства права, а також доцільність керування принципом, який може бути названий “пріоритетом галузевого кодифікованого акта”.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою кримінального процесу
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 8 від 20 лютого 2007 року)*

²⁷ Ведомости Парламента Республики Казахстан. — 1998. — № 2-3. — Ст. 25; Законодательство Республики Беларусь / Под общ. ред. В. Левоневского. — Мн.: Право, 2002.

²⁸ Див. напр.: Цивільний кодекс України, в ст. 4 якого закріплюється, що основу цивільного законодавства України становить Конституція України. Основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та Цивільного кодексу.